

The ideological relations between the Workers' Sport and Hapoel Sport Association during the Mandate Period / הזיקה הרעיונית בין ספורט הפועלים לבין התאגדות "הפועל" בתקופת המנדט

Author(s): חיים קאופמן and H. Kaufman

Source: Movement: Journal of Physical Education & Sport Sciences / כתב-עת : בתנועה: כתב-עת / מאי, 1995, Vol. 1, No. 1, pp. 56-76

Published by: Academic College at Wingate

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23633127>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Movement: Journal of Physical Education & Sport Sciences* / כתב-עת למדעי החינוך הגופני והספורט

הזיקה הרעיונית בין ספורט הפועלים לבין התאגדות "הפועל" בתקופת המנדט

חיים קאופמן

ההתאגדות לספורט "הפועל", שהוקמה בשנות העשרים הושפעה מספורט הפועלים הבינלאומי, שפעל בשנות הקמתה. במאמר נבחנים היסודות הרעיוניים שאימצה התאגדות "הפועל", כפי שבאו לידי ביטוי במקורותיה ובמטרות שלשמן הוקמה.

במאמר מתוארים הרעיונות המרכזיים של ספורט הפועלים אשר נועד לשמירה על בריאות העובד במקום עבודתו ולשמש השלמה לעיסוקו. הספורט במתכונת זו נוגד את רעיון הספורט הכללי, שנתפש כבורגני, על מכלול ערכיו השליליים. זהו ספורט ייחודי של פועלים המיועד להמונים, שיש בו דגש על העממיות והוא מכוון לפועל ולא לספורטאי המיומן.

בנוסף לכך ספורט הפועלים נועד גם להקמת כוח שיגן על מעמד הפועלים וישמש כאמצעי לחינוכו.

התאגדות "הפועל" אימצה את הערכים המעמדיים, אך עם זאת הדגישה ערכים לאומיים, וראתה עצמה כחלק מתנועת העבודה הארץ-ישראלית ששמה לה כמטרה להנהיג את החברה החדשה שנוצרה בארץ-ישראל.

המאבק הפוליטי והכלכלי, שהביא להקמתם של ארגוני פועלים בסוף המאה התשע-עשרה, הביא גם להקמת התאגדויות ספורט של פועלים ולטיפוח הרעיון של "ספורט פועלים" ייחודי. כך התפתחו הן ספורט הפועלים הבינלאומי והן התאגדות "הפועל" בארץ.

בשנת 1920 התכנסו בלוצרן, שווייץ, נציגים מאנגליה, מפיןלנד, מגרמניה, משווייץ, מצרפת,

תאריכים: הפועל, התאגדות לתרבות גופנית; תולדות הספורט; ישוב יהודי בא"י; ספורט הפועלים, מכבי ישראל, פילוסופיה של הספורט.

ומצ'כיה, והכריזו על הקמת **אינטרנציונל סוציאליסטי לספורט פועלים** (Sozialistische Arbeiter Sport, להלן: SASI, סאס"י). מאות-אלפי פועלים נמנו עם הארגון. כבר בשנת 1925 נמנו בארגון 1,300,000 חברים. בשנת 1925 התקיימה לראשונה **אולימפיאדה של פועלים** בפרנקפורט. אולימפיאדה זו היוותה פתח לצמיחה נוספת של **סאס"י** (SASI), ועד לאולימפיאדה השנייה שהתקיימה בווינה בשנת 1931 הגיע מספר החברים בארגון לשלושה מיליון אשר התאגדו בשמונה עשרה ארצות. התאגדות "הפועל", הצטרפה ל**סאס"י** (SASI) בשנת 1927. עיקר כוחו של **סאס"י** (SASI) היה בגרמניה ובאוסטריה. בגרמניה, בשנת 1929, נמנו עם ספורט הפועלים קרוב לשני מיליון חברים, ובאוסטריה - כרבע מיליון. לא בכל הארצות באירופה קמו אגודות ספורט של פועלים. היו מדינות כמו שבדיה ודניה, שבהן התנגדו מפלגות הפועלים להקמת התאגדות ספורט מעמדית, והיו מדינות - כדוגמת איטליה וספרד - שבהן לא הצליחו הפועלים להקים אגודות ספורט בגלל התנגדות ממשלתית.

ברית-המועצות לא הצטרפה ל**סאס"י** (SASI), אלא הקימה אינטרנציונל של ספורט משלה. בתשובה לאולימפיאדת הפועלים הם קיימו **ספרטקיאדות** (כינוסי ספורט שנערכו בברית המועצות ובארצות שבהשפעה קומוניסטית), ובין שני הארגונים של ספורט הפועלים נוצרה מערכת יחסים עכורה (גיל, 1977, "דבר", 13/8/1928).

הקמתה של התאגדות "הפועל" הייתה אפוא חלק מתהליך שהתרחש במדינות רבות באותה התקופה. עיקרו של התהליך היה **הקמתן של אגודות ספורט נפרדות לפועלים**, שיחדו עצמן מהספורט הכללי ואף קיימו תחרויות נפרדות.

הקמת התאגדות "הפועל" היא גם פועל יוצא מהתנאים שנוצרו בארץ-ישראל ובתנועה הציונית בשנות הקמתה. העלייה הרביעית (1924 - 1928) גרמה להתפתחות המחנה **האזרחי** (הבורגני), ולחידוד היחסים בין תנועת העבודה הארץ-ישראלית לבין המפלגות הכורגניות. בשנים אלו הוקמה התנועה הרביזיוניסטית, ונוצרו עימותים חריפים בקונגרסים הציוניים, מאחר שהפועלים העבריים זיהו את "מכבי" כתנועה בורגנית, ולא יכלו לפעול במסגרתה (קאופמן, 1994). רעיון **ספורט הפועלים** הביא אפוא להתגברות הניגודים הרעיוניים בין המחנה האזרחי לבין תנועת הפועלים.

במאמר ממוינים ונבחנים היסודות האידיאולוגיים המרכזיים של ספורט הפועלים. אף על פי שהדיון מתמקד בשנותיו הראשונות של "הפועל" יש בו גם היבט אקטואלי: **מהי**

ההצדקה ביום לקיים ספורט פועלים (בדמות איגוד "הפועל" במתכונתו העכשווית). כדי לדון בשאלה זו, מן הראוי לבחון מה היו מטרות "הפועל" מלכתחילה. לפיכך מטרות מאמר זה הן אלה:

- ★ להציג את היסודות הרעיוניים של ספורט הפועלים, תוך הדגשת ייחודו של ספורט זה בהשוואה לספורט הכללי.
- ★ לבחון אילו מן הרעיונות אומצו על ידי התאגדות "הפועל", ומה מייחד אותה בהשוואה לספורט הפועלים הבינלאומי.

המקורות. המאמר נשען בעיקרו על המאמרים הרעיוניים של אנשי "הפועל" בשנותיה הראשונות של ההתאגדות:

- ★ מאמרים שפורסמו בכתב-העת של ההתאגדות "עזנו" (שיצא בצורות שונות מאפריל 1927 ועד תום תקופת המנדט);
- ★ מאמרים המצויים בתיקים אישיים בארכיונים של מכון וינגייט ובארכיון אבא חושי באוניברסיטת חיפה;
- ★ מאמרים מתוך עיתונות התקופה, בעיקר בעיתון "דבר".

היסודות הרעיוניים של ספורט הפועלים

תקנון סאס"י (SASI), בהשוואה לתקנון "הפועל"

תקנון סאס"י (SASI), מגדיר את מטרת הארגון כך:

"לטפח את תרגילי הגוף וההתעמלות (התעמלות ספורט וטיולים) בין הפועלים בכל העולם... החינוך הגופני חשוב הנהו באותה המידה ממש כמו החינוך הרוחני למען חנך דור בריא אשר מטרתו ללחום בכל ארץ וארץ בקפיטליזם ואשר עליו לתמוך בפרולטריאט הבין לאומי במלחמתו על האידיאלים שלו... בשדה הפוליטי המקצועי והחברתי... יחד עם זה תומכת ההתאגדות בהתאמה עם כל ההסתדרויות הסוציאליסטיות בפעולה למען השלום הבין לאומי אשר יכולה להביא לידי גמר רק על ידי פעולה אנטי מיליטריסטית בין ההתאגדויות הארציות" (ארכיון מכון וינגייט, 5.2.29).

מועצת היסוד של "הפועל" (15/5/1926), הגדירה את מטרתה כ"יצירת תנאים לפיתוח

הרמוני של הכוחות הגופניים של הפועלים העבריים בארץ-ישראל" במועצה הארצית השלישית, שהתקיימה כעבור חודשים מספר הורחבה ההגדרה והותאמה במידה רבה להגדרת ספורט הפועלים של סאס"י (SASI):

"בפתוח כוחותיו הגופניים והפסיכיים של העובד; בטפוח הרגלים של תרבות גופנית; סדר משמעת ודייקנות ביצירת תנאים סניטריים והיגייניים בתיוו היום יומיים של העובד; בארגונו לגוש בעל משמעת הסתדרותית, בחיזוק הכרתו המעמדית והנאמנות לבניין חברת העובדים בארץ - רואה המועצה את תפקידה העיקריים של ההתאגדות".

בתקנון של ההתאגדות, שהתקבל ב-1927, הובאה הגדרה זו בשינויי נוסח קלים, וכך גם התקבלה בתקנון הוועידה השנייה של "הפועל" במרס 1936 (ארכיון העבודה, iv-208-1-58a).

מההגדרות שצוינו לעיל ניתן ללמוד על שני עיקרים מרכזיים הקיימים בספורט פועלים:

- ★ **דאגה לבריאותו הפיסית והנפשית של הפועל**
- ★ **הספורט בשירות מעמד הפועלים.**

הסיסמה שאומצה על ידי התאגדות "הפועל" **בריאות העובד - ערובה לניצחונו** משקפת נאמנה דו-ערכיות זו. בריאותו של העובד הוא עיקר חשוב וכפועל יוצא מכך גם ניצחונו.

בדיון עד כה, נזכרו היסודות הרעיוניים של ספורט הפועלים:

- ★ **בריאות העובד**
- ★ **שלילת הספורט הכורגני**
- ★ **ספורט ייחודי לפועלים**
- ★ **הספורט בשירות מעמד הפועלים.**

בדיון להלן נסקור יסודות אלה בהרחבה.

בריאות העובד

ספורט כהשלמה לעבודה. ההגדרה במועצת היסוד, שצוינה לעיל, מהווה את הגרעין לרעיון של ספורט הפועלים. **הספורט הוא בראש ובראשונה אמצעי לשיפור יכולתו**

של האדם העובד. את מקום הספורט ביחסים שבין העובד ובין מקום עבודתו ניתן לחלק לשני מרכיבים:

- ★ הפעילות הספורטיבית **משלימה** את הפעולות במקום העבודה.
- ★ הספורט הוא **מכשיר לפיתוח כושר העבודה**.

על פי המרכיב הראשון, הפעילות במקום העבודה נתפשת כפעילות חדגונית. למרות המאמץ הפיזי, המהווה לכאורה תחליף לפעילות ספורטיבית, הרי שמדובר בהפעלת שרירים מסוימים בלבד, בעוד שיתר השרירים לא יתפתחו או אף יתנוונו. "העבודה בכל מקצועותיה מפתחת רק איברים או חלקי גוף בודדים. זה יוצר אי-שיווי משקל ועתים מומים גופניים" (אסף, "דבר", 7/6/1926) וכן - "פרוצס העבודה הוא חד-גוני ומשום כך אנו פוגשים אצל הפועלים אי התאמה בהתפתחותם הגופנית" (מינץ, "עזנו", 1927). כל זה מצריך:

"להתאים ענף ספורט לכל סוג עבודה... איש איש ועבודתו, איש איש ותרגיליו. יפה כדורסל לפועלי התעשייה... לחקלאי האתלטיקה הקלה והכדוריד, הרמת משקלות והתאבקות - לעובד הרוחני; כדורגל - לפקיד, לתלמיד ולנהג" (גיל, 1985, ע"ע 55-57).

הספורט לפנאי ולבילוי. היבט נוסף של יציאה משגרת העבודה קשור לספורט כאמצעי של פנאי ושל בילוי. התחרות והמשחק הם צורך לפועל, הסובל מקשיי היומיום ומשגרת עמל הכפיים. יש שראו בכך את המניע הראשוני להקמת "הפועל":

"לפני שנים נעשה בחיפה ניסיון של קבוצת חברים... לתת לחבריה... אחרי עבודה קשה ומפרכת את הגוף - לישר את העצמות... לעמל את חלקי הגוף... לבלות את הזמן שלאחרי העבודה" (אריה בן-גד, ארכיון מכון וינגייט, 5.2.27).

ועוד:

"החיים החד-גוניים דורשים חליפות ותמורות: מרגוע רוחני... השתחררות קצרה מעול העבודה היום-יומית. הפעולה הספורטיבית מתאימה מאוד לסיפוק הדרישה הפסיכולוגית הזאת... הספורט - כאמנות - מעלה אותנו מעל לדאגות החולין המטרידות... השתתפותנו בו מעניקה לנו גם עונג גם בריאות (גיל, "גורן-כידון", מאי 1948).

★ בשנת 1927 יצאה לאור רק חוברת אחת של "עזנו", לכן לא צוין החודש בסימוכין.

הספורט כאמצעי למיתוח כושר העבודה. ספורט של פועלים הנו כלי, המשמש כאמצעי למיתוח כושר העבודה של הפועל, הן במקום העבודה והן מחוצה לו. תפיסה זו מציגה סתירה מסוימת ליסוד ההשלמה, שנדון לעיל. הפעילות הספורטיבית **כפעילות משלימה** מעוגנת בהנחה כי **קיים ניכור** בין הפועל לבין מקום עבודתו, הנובע מ"סדרי העבודה ותנאיה שהשליט הקפיטליזם" (שניאור צורי, "עזנו", 1927) בעוד **שהעבודה**, לפי התפישה שעל הספורט לטפח את כושר העבודה הינה ערך:

"תנועת העבודה וגם תנועת ספורט הפועלים רואה בעבודה ערך חברתי ומוסרי... הספורט הוא אתנחתא בין עבודה לעבודה, הבאה לתת לאדם כוח להמשיך בעבודתו, והמשחק אינו אלא אמצעי לחזק את גופו ולרענן את נפשו של העובד... אין המשחק בא במקום עבודה" (גיל, 1985: 223).

וכן:

"ראיית העבודה כרע הכרחי והפנאי והספורט כשמחת החיים, מנוגדת למהות עקרונותיה של תנועת העבודה... זו רואה בעבודה ערך עליון... על פי השקפת תנועת העבודה הספורט אינו מפלט מעבודה אלא להפך: הוא מאפשר לאדם שנים רבות של עבודה פורייה ויכולת לעמוד במאמץ הגופני הנדרש" (שם: 234).

הספורט כאמצעי לעיצוב האישיות. בריאות העובד כרוכה גם בעיצוב אישיותו ובפיתוח אופיו. "נפש בריאה בגוף בריא" היא תנאי לפיתוח מיומנויות וכשרים שהפועל זקוק להם למשימות המעמדיות והלאומיות העומדות לפניו. כך לדוגמה נכתב על התכונות של "סדר; משמעת ודייקנות; אומץ לב...", שלהם: "חשיבות רבה... בקרב חברינו, בייחוד בתנאים שהננו נמצאים כאן בארץ" (רוכל, "עזנו", 1927). ובמאמר אחר:

"תרבות גופנית המותאמת לצרכי העובד מפתחת בו אופי חזק, כוח רצון, פעילות, קור רוח והרבה תכונות פסיכו-פיזיולוגיות חיוביות הנחוצות להגביר בו את האינסטינקטים הסוציאליים הבריאים (מינץ, "עזנו", 1927).

ובדומה לכך:

"ספורט הפועלים העברי נועד אפוא למלא כאן תעודה חשובה להשלים את ההכשרה של המוני החלוצים בכל התפוצות, לסגל להם את התרבות הגופנית, לחשל בהם את כוח הרצון, לפתח בקרבם אופי חזק, איתנות וסבלנות, למען יוכלו להתגבר על כל הפגעים וההתחתים האורבים להם בדרך" (בן-גד, "עזנו", 4/10/1933).

הספורט וההיגיינה. הקשר בין ספורט לבין בריאות מתייחס גם להיגיינה הכרוכה בספורט: העבודה ותנאי החיים הקשים של הפועל גורמים להזנחה סניטרית, והספורט הפועלי נועד לסייע בידי הפועל להתגבר על בעייה זו:

"החינוך הגופני צריך, להתבסס על יסודות ההיגיינה ולהיות מכוון להרחקת התנאים האנטי-היגייניים והאנטי סניטריים שבהם נתון העובד" (מינץ, "עזר", 1927).

וברוח דומה נכתב:

"ההסתדרות שלנו עמוסה כל כך הרבה תפקידים ועניינים... הצרות הפגעים וה"מחלות" - כה מרובים עד שאין יכולת להכין רפואה למכה... ובייחוד בתנאי הארץ הסניטריים הנוכחים... אם לא יקום בתוכנו הארגון הדרוש, שיקבל על עצמו את הדאגה לתנאי חיינו הסניטריים - יכרעו מוסדות העזרה והפעולה שלנו" (אסף, "דבר", 7/6/1926).

מכאן גם הקשר ההכרחי בין "הפועל" לבין מוסד הסתדרותי אחר - **קופת החולים הכללית**. קופת החולים מעוניינת שהתחלואה בין הפועלים תקטן, ומכיוון שבריאות העובד היא גם מטרת התאגדות "הפועל", הרי שמתבקש כאן שיתוף פעולה ביניהם (בניהו, "דבר", 21/3/1929).

המסקנה המתבקשת מן הדיון בהיבטים השונים של בריאות העובד הינה כי יש צורך להקים אגודת ספורט שתפעל להשגת שני יעדים:

- ★ מיקוד בפעילות ספורטיבית של פועלים בשעות מנוחתם ובשעות חופשתם
- ★ הנהגת פעילות ספורטיבית במקום העבודה.

התאגדות "הפועל" הצליחה יותר בהשגת היעד הראשון, אך התקשתה ליצור נורמות של פעילות ספורטיבית במקומות העבודה בגלל בעיות סוציאליות, פסיכולוגיות ומעשיות שהיו כרוכות בהשגת יעד זה (גיל, "גורן-כידון", יוני 1951).

מכל האמור לעיל עולה, כי הדאגה לבריאות העובד מחייבת להעסיקו בספורט הן **כהשלמה לעבודתו והן כמכשיר לפיתוח כושר העבודה**. הספורט נועד לשמש **כאמצעי לפנאי ולבילוי, ככלי לפיתוח ולעיצוב אישיותו של הפועל וכמכשיר לשמירה על תנאי ההיגיינה שלו**. לעמדות אלה של ספורט הפועלים נוספו גם **היבטים מעמדיים**. אלה יידונו להלן.

שלילת הספורט ה"בורגני"

לכאורה, ניתן לטעון, כי אפשר לדאוג לבריאותו של הפועל גם במסגרת של אגודת ספורט שאיננה מגדירה את עצמה כהתארגנות ספורט של פועלים, כדוגמת הסתדרות "המכבי". ייתכן שהרצון ליישב סתירה זו גרם לכך שחלק נכבד מהמאמרים ומהפרסומים של "הפועל" עוסק בהסבר ייחודו של ספורט פועלים, בביסוס הצורך בקיומו ובניתוח מאפייניו, תוך עמידה על ההבדל המהותי שבין ספורט הפועלים ובין הספורט הכללי, הנחשב כ"ספורט בורגני".

הספורט הכללי כ"ספורט בורגני". נקודת המוצא לשלילת הספורט הכללי היא הצגתו כספורט בורגני. אף על פי שאגודות ספורט, שאינן פועליות לא מגדירות עצמן במונחים מעמדיים, הרי שספורט פועלים שולל קיומו של ספורט "ניטרלי". יוליוס דויטש, שעמד בראש ארגון המגן של ספורט הפועלים האוסטרי ה"שוצבונד", וכיהן כנשיא הסאסי (SASI), כתב:

"ואם נספחו הבתורים על אחת מהאגודות לשם התעסקות אקטיבית בספורט, הרי היתה זו אגודה "כללית" או "ניטרלית" כביכול. שם ספגו לתוך נפשם את הלך הרוח המיוחד השורר באגודות אלה, שאיננו ניטרלי כלל וכלל. אמנם על פוליטיקה מדובר שם אך מעט ובלי כל עניין והתעמקות ואף נזהרים ככל האפשר בכבוד הפועל אשר בתוך האגודה. אבל כל הסביבה והמנהגים והתענוגים המהווים את חיי האגודה עשויים רק להרחיק את הפועל מכור מחצבתו, מתוכן חייו ושאיתו, מחבריו לדעה ולעמל ולנטוע בלבו נטיות אחרות" (דויטש, "עזנו", 30/4/1934).

הספורט הכללי אינו יכול להיות ניטרלי, משום שהוא מייצג ערכים קפיטליסטיים ונתפש כמשרת את האינטרסים של המעמדות המנצלים. ספורט שאינו פועלי משמש בראש ובראשונה כשעשוע בורגני. "מי שנאלץ למאמצים גופניים למחייתו אינו יכול להתייחס לספורט אלא כאל שעשועים בורגניים מעשי הולכי-בטל וטיפילים" (אסף, "דבר", 7/6/1926).

בעיני המעמדות השליטים הספורט משמש כתחליף לעבודה פיזית, ולכן מטרתו שונה במהותה מספורט של פועלים, המשלים את העבודה הפיזית:

"הספורט הבורגני בא כתמורה לעבודה הפיסית. ביוון העתיקה הגיע הספורט לפסגת השגשוג שימש כתמורה לעבודה הפיזית וסייע לחיסון גופם של בני המעמד השליטי" (פר, "עזנו", 27/3/1935).

הספורט הבורגני נתפס, אפוא, כמשלים עם המצב החברתי הקיים. בתור שכזה, הוא נועד:

"לאמץ את כוחם של המשתייכים על אנשי השלטון, אשר גופם נתרופף מחמת תפנוקים ורדיפה אחרי תענוגות מופרזים. הספורט הבורגני נובע אפוא מתוך השלמה עם הקיים ומתוך שובע" (לבראני, "עזנו", 10/1/1935).

מכיוון שהספורט הכללי משרת את השליטים, הוא גם מייצג ממילא ערכים שליליים שאותם מייחסת תנועת הפועלים לבורגנות. אגודות הספורט הכלליות מהוות, על פי תפישה זו, בסיס ללאומנות ולפשיזם, המשרתים את המעמד הרכושני. על ספורט הפועלים "ללחום ברעיון האיגוד הספורטיבי הכללי, זה הספורט האזרחי, המשמש ברובו מכשיר לצרכים צבאיים ועסקיים של הקבלנים הספורטיביים" (סאמט, "דבר", 13/9/1928).

זאת אף זאת, הספורט הוא כלי המשמש גם מכשיר להתעשרות של עסקנים, ומכאן ההתנגדות לאולימפיאדות הכלליות, המטפחות רוח מיליטנטית ומנצלות את הספורט "בתור סנסציה המכניסה רווחים" (סאמט, "דבר" 30/8/1928).

ההתנגדות לספורט הכללי נובעת בעיקרה מהיותו התגלמות ההתנהגות הבורגנית הרואה בהצטיינות הפרט ובהצלחה, ערכים עליונים:

"תכונת הספורט כתכונת החברה. בחיים הקפיטליסטיים של תקופתנו הכל אינדיבידואליסטי, עומד על הצלחת היחיד. על הצטיינות הפרט. ההצלחה הסופית היא העיקר, כל אדם צריך לשאוף מעלה, לרכוש כסף, כבוד, שלטון, ובדרך למטרה זו - כל האמצעים כשרים... שאיפה זו להצלחה, שאיפה גסה ואנוכית, הנהוגה בחיים הכלכליים של המשטר הקפיטליסטי משתקפת גם בספורט שלו. גם כאן התעלות על חשבון הכלל, שאיפת בצע וכבוד ורדיפה בלתי פוסקת אחרי ריקורדים..." (דויטש, "עזנו", 30/4/1934).

הטיעון הזה עולה בקנה אחד עם דעותיהם של רבים מאנשי "הפועל" (השווה: דורסני, "עזנו", 20/2/1935; כרמי, "עזנו", 26/10/1933).

נגד הספורט המקצועני. הספורט המקצועני מהווה סתירה מהותית לרעיון של ספורט

הפועלים. שורה של טיעונים הועלו ביחס לכך:

- ★ המקצוענות סותרת את התפישה של העבודה כערך. השעשוע אינו תחליף לעבודה, והוא גורם לניזון וליצירת אדם בטלן וריקני.
- ★ הספורטאי המקצועני, החותר להישג בכל מחיר אינו תופס את העיסוק בספורט כאמצעי של בריאות. נהפוך הוא, למען ניצחון בכל מחיר, מוותר המקצוען על כללי הבריאות, ומכיוון שהספורט הוא מקור פרנסתו, הוא יתמודד ויתחרה לא רק כאשר מצבו הפיזי אינו מאפשר זאת, אלא אף כאשר ההתמודדות עשויה לגרום לו נזק.
- ★ הספורטאי המקצועני הוא חסר עתיד לאחר שמיצה עצמו, והוא אינו יכול להיות מקור לגאווה כדמות מחנכת ייצוגית.
- ★ המקצוענות, עם כל הכרוך בה, מביאה להשחתת המידות והיא אינה מוסרית, מכיוון שאינה מעמידה תנאי תחרות שווים ומכיוון שהיא גורמת לטיפוח שכבה דקה של מקצוענים, ובכך מביאה נזק לספורט ההמוני ולהזנחת הכושר הגופני של הכלל.
- ★ המקצוענות מצריכה מימון, מכאן שרק מדינות עשירות יכולות לאפשר זאת, ובכך נוצר פער בין מדינות עשירות לבין מדינות עניות, המנסות להתחרות אך אין להן יכולת כספית לעמוד בנטל המשאבים הנדרשים.
- ★ הקבוצה המקצוענית מהווה רק קשר טכני של יחידים מצטיינים - "מקום ליצירה ולתפוקה באיכות מקצועית ולא מקום להגשמה חברתית". ולכן אין היא - "אמצעי להגברת חוסנה של היחידה, של החברה, של האומה" (גיל, 1985, 161-177).

ספורט ייחודי של פועלים

לעומת הספורט הכללי הבורגני והמקצועני מצטיין ספורט הפועלים במאפיינים ייחודיים.

ספורט המיועד להמונים. ספורט הפועלים שולל מהותית את הספורט ה"בורגני", ולכן היסוד המרכזי שעליו מושתת ספורט זה הוא היותו מכון להמונים ולא למצטיינים יחידים. כותרת מאמרו של יצחק לנדוברג (י. שדה, לימים מפקד הפלמ"ח ואלוף בצה"ל): "אלפים או אלופים" (לנדוברג, "עזנו", 4/10/1933), מבטאת בצורה תמציתית את הרעיון הזה, ולכן גם אוזכרה לא אחת על ידי אנשי "הפועל". בהמשך טען יצחק לנדוברג (שדה) נגד המפגשים עם אנשי "מכבי":

"אגודת ה"מכבי" ככל אגודות ספורט בורגניות מהוות בעיקרן בית

חרושת ל"תותחנים", "ריקורדסמנים" ו"צימפיונים". נקודת הכובד אצלן - הישג היחיד, ספציאליזציה צרה במקצוע אחד או שניים של אנשי ספורט יחידים. ההנחה שלהם היא: שבאותו הזמן שאחדים מתחנכים להיות אלופים... ומספר עוד יותר גדול מתחנך סתם בתרבות הגוף. הנחתם זו אינה נכונה, ומצרים תוכיח: בשעת הגיעה לגדולות בחינוך אלופים מפורסמים בענף האתלטיקה הכבדה, נמצאת התפתחותם הגופנית של המונוי העם המצרי בשפל המדרגה... הופעת אלופים עשויה לשמש לפעמים תעמולה, ורבים אולי ינסו ללכת בעקבותיהם אבל לרוב הם מתאכזבים במהרה... והתוצאה היא - הפיכת עורף לספורט. אנחנו "הפועל" מוותרים למפרע על יצירת "תותחנים". הסיסמא שלנו: תרבות גופנית כל-צדדית לכולם!... אנו מתנגדים לחלוקת העולם לאלופים ולעלובים! והואיל ושאיתנו היא אחרת לא לאלופים אלא לאלפים!" (שם).

לרעיון הספורט ההמוני משמעויות מספר: מכיוון שהיעד הראשוני של ספורט הפועלים הוא הבראת העובד, הרי שספורט המונוי מאפשר, כפי שצוין לעיל, פעילות גופנית לציבור הפועלים. מכאן נובע כי ספורט הפועלים ידאג לטיפוח ענפי ספורט שבהם ניתן לשתף רבים ככל האפשר, ומכאן גם התפתחותו של מה שמכונה כיום **הספורט העממי**: ריצות שדה, צעדות, צליחת הכינרת, ריקודי עם, התעמלות לא תחרותית וכיוצא בזה, ובמקביל העדפת ענפים ככדורסל וככדורגל, שבהם ניתן לשתף רבים יותר, על פני טניס, איגרוף והיאבקות.

ספורט המונוי, משמעותו הן הופעות המונויות בהזדמנויות חגיגיות והן פיתוח של ענפים קבוצתיים לא תחרותיים, יחד עם שימת דגש על אחידות התנועה של ההמון המשתתף בהם. להופעות אלו יש ערך חינוכי רב. יש בהן הדגשה של ההישג הקולקטיבי ושל "ההרגשה של שווים מול שווים, ההולכים בצוותא לקראת מטרה משותפת". אך מכיוון שהצגות ספורטיביות המונויות משמשות גם משטרים פשיסטיים, יש להבחין בין **הופעות ספורטיביות חיוביות**, המכוונות לשרת את המונוי העם לבין **הצגות ספורט שליליות**, המכוונות להדגשת ערכים שליליים של כוח ואלימות ומשמשות כאמצעי שליטה על ההמונים (זיליסט, "גורן-כידון", 1951).

הפער בין הרעיון לבין החלתו במציאות. התאגדות של ספורט פועלים, כדוגמת "הפועל", איננה עוסקת אך ורק בטיפוח ספורט המונוי ועממי. הרי גם בספורט הפועלים

קיימות סקציות שונות המשתתפות בתחרויות ברמות שונות ובלגות שונות. מכאן שאין הבדל בין **אגודה בורגנית**, המטפחת שיאים תחרותיים, לבין אגודת **ספורט פועלית** שאף היא משתתפת בתחרויות ושואפת מטבע הדברים לניצחונות ולשיאים. סתירה זו בין הרעיון לבין החלתו במציאות לא נעלמה מעיניהם של אנשי "הפועל", שנתנו לה מעין תשובה פולמוסית. המטרה היא, בסופו של דבר, לטפח את הספורט ההמוני, כשמתוך ההמונים יתפתחו גם האלופים. וכך שונתה הכותרת למאמרו של יצחק שדה. במקום **"אלפים או אלופים"** תבוא הכותרת **"מאלפים לאלופים"**. השיא, על פי תפישה זו, אינו המטרה אלא האמצעי, כלומר:

"אין בתנועת ספורט הפועלים - וגם ב"הפועל" כך - כל התנגדות להישגים משובחים... ההישגים המשובחים מופיעים בתנועת ספורט הפועלים לא כתוצאה מטיפוח האלופים, אלא כתוצאה של בחירה מתוך ההמונים. ברור שמתוך הרבים קל יותר למצוא את הכשרונות מאשר בין המעטים... אם כי התאגדות "הפועל" לא טיפלה במיוחד ב"צ'מפיונים"... הם "צמחו מתוך ההמון וחפליאו לעשות" (גיל, "במעלה", 30/4/1946).

וכן:

"לתנועת ספורט הפועלים ברור, שהשיא אינו מטרה לעצמו. הוא מהווה גורם להעלאת רבים לדרגה גבוהה יותר וערכו הסוציאלי הוא בזה שהמונים רבים עולים בהשפעת השיא בסולם ההישגים" (שם, 8/6/1945).

בעית הכדורגל והאיגרוף. הפער בין הרעיון לבין המציאות מתעורר ביתר שאת בהתייחסות לענף הכדורגל, ומאוחר יותר לאיגרוף.

ענף הכדורגל בארץ-ישראל היה, למעשה, בית היוצר להקמת התאגדות "הפועל" כשהמעשה (הקמת קבוצות כדורגל) קדם **לאידיאולוגיה "פועלית"**. ענף הכדורגל, שהוכנס לארץ על ידי הבריטים, צבר פופולריות רבה והביא בעקבותיו לתופעות לוואי, שעוררו ביקורת רבה מנקודת הראות של רעיון ספורט הפועלים. מבקרי המשחק ראו בו ספורט, שאינו תורם לכריאות. ההתעניינות הרבה בו באה על חשבון טיפוח ענפים אחרים וגרמה להמון להתבונן בו במקום לעסוק בו באופן אקטיבי. הספורט הוא אלים, ומביא בעקבותיו גם לאלומות בקהל הצופים. בהיותו ספורט מקצועני, גם בחו"ל, הוא נתפס כ**ספורט "בורגני"**, העלול להשחית את המוני הפועלים. המציאות הייתה חזקה, במקרה זה, מהאידיאולוגיה ואנשי "הפועל" התפשרו ואף דחו חלק מטענות המבקרים ("הארץ", 5/6/1928; "דבר", 12/4/1930; 4/10/1928). אף ענף האיגרוף

נחשב כאלים ושאינו מתאים לתפיסת העולם של הפועלים. אך בסופו של דבר התקבל האיגרוף בגלל ערכו הספורטיבי, תוך דחיית האלמנטים המקצועניים הכרוכים בו (בן-ששון, "עזנו", 4/10/33; "הארץ" 13/9/28).

תרגול ייחודי. ייחודו של ספורט הפועלים הוא גם בתרגול המעשי הכרוך בו, שכן הוא צריך להתאים ליעדים של הבראת העובד, תוך טיפוח התכונות הפיזיות והרוחניות הנדרשות לשם כך. ספרות "הפועל" התייחסה רבות להיבט הפרקטי, דהיינו, למציאת התרגילים המתאימים שבהם יעסוק בעיקר הפועל, שאינו משתתף בפעילות ספורטיבית שוטפת במסגרת אחת הסקציות של "הפועל". הרבה לעסוק בכך שניאור צורי, ממייסדי ההתאגדות, שפרסם שורה ארוכה של מאמרי הדרכה בנדון (צורי, "עזנו", 23/2/1934; 4/4/1934; 8/3/1935).

הספורט בשירות מעמד הפועלים

הספורט כאמצעי למאבק מעמדי. לרעיון של ספורט הפועלים יש גם היבט המבוסס על תפיסה סוציאליסטית-מרקסיסטית, הרואה בספורט הפועלים אמצעי לשחרור האדם העובד, לחינוכו ולהפעלתו הפוליטית, לצורכי המאבק המעמדי. עיסוק הפועלים בספורט מהווה חלק משחרור הפועל ומחאה כנגד השיעבוד שבו היה נתון. מטרת מלחמת המעמדות היא ליצור אדם חדש ולהביא לתקופה חדשה אשר תקים:

"דור של בני אדם נאים ובריאם, חסונים באמצעות התרבות הגופנית אשר מתוך חיוב מלא של החיים החדשים ותופעותיהם ייצרו נכסי חומר ורוח מייעדה לחברה סוציאליסטית" (בלומריט, "עזנו", 20/2/1935).

דור זה יהווה חלק מתרבות חדשה:

"תרבותו של בן אדם מאושר בריא בגופו ובנפשו וחדור שמחת חיים, הנתון לתוך חברה אשר בה הועמד האדם במרכז העניינים, וקובע בעצם ידיו את גורלו... זוהי החברה הסוציאליסטית הנישאת על כתפי האדם הסוציאליסטי" (שם).

שחרור הפועל, משמעותו גם שיתופו בכל ענפי התרבות ובכל מקורות ההשכלה, שהיו קודם נחלת המעמדות המנצלים. חלק משינוי הערכים בא עתה לידי ביטוי גם בתחום החינוך הגופני. החינוך הגופני, המתאים עצמו לתנאים החדשים, מהווה חלק מהמהפכה

התרבותית, ולפיכך:

"רמתו התרבותית של הפועל איננה נערכת כיום לפי הישגיו בשטח החינוך וההשכלה בלבד, אלא גם לפי הישגיו בשטח התרבות הגופנית, שהגיע אליהם בדרך ההתעמלות והספורט" (בלומריט, "עזנו", 13/2/1935).

חינוך מעמדי. לאגודת הספורט הפועלי גם מטרה חינוכית: המועדון (הקלוב) הספורטיבי צריך לשמש גם כמקום לסיפוק צרכיו הרוחניים של הפועל וכמקור לחינוכו המעמדי: "ספורט הפועלים משתדל לטפח את ההכרה המעמדית בקרב החברים ומקדיש לכך את חלק הארי של מאמציו לפעולה חינוכית-תרבותית" (כרמי, "עזנו", 26/10/1933). רבים פנו לקלוב רק מתוך מניעים ספורטיביים ומטרת הקלוב הייתה להביא גם לחינוכם הראוי:

"הם מתרחקים ברובם מהחיים הציבוריים ומקשיחים את לבם מהפרובלמות האחרות שמחוץ לשטח הספורט. על כן מן הכורח לנו לשזר את חוטי התרבות לתוך מערכת הפעולות שלנו" (שם).

"החינוך הראוי" יביא את פעילי אגודת הספורט לשמש כמכשיר בידי תנועת הפועלים, שכן ספורט פועלים לא היה רק מטרה, אלא גם אמצעי למימוש מטרותיו של מעמד הפועלים. לונצ'דסקי, הקומיסר לענייני השכלה בבריה"מ, הגדיר את מטרת הספורט כך:

"מכשיר לגידול כוחות המסוגלים למלחמת המעמדות של הפועל לעתיד לבוא... עלינו להתנגד ליצר הניצול של הבורגנות מתוך הכשרת כוחות כבירים למלחמתנו עד הניצחון... הספורט צריך לשמש לנו מכשיר ליצירת ארגון הגנה נגד האויב" ("דבר", 16/2/1928).

יש בהגדרה זו הרחבה של יעדי הספורט מעבר לתחום הספורטיבי, והיא עולה בקנה אחד הן עם הגדרות **סאסי** (SASI), והן עם הגדרות "הפועל", שצוינו לעיל.

התאגדות "הפועל" כמכשיר של ההסתדרות הכללית. תנועת הפועלים הארצישראלית לא ראתה עצמה רק כתנועת פועלים מעמדית, אלא גם כחיל חלוץ הממלא משימות לאומיות ציוניות. ההסתדרות הכללית נועדה לשמש כלי במימוש המטרות החברתיות והלאומיות, ולפיכך ראתה עצמה התאגדות "הפועל" כמכשיר בידי ההסתדרות לצרכים אלו.

התפיסה שעל פיה אין מטרת הפועל ספורטיבית בלבד הופיעה כבר בשנותיה הראשונות של ההתאגדות, וצוינה במפורש בתקנון הפועל משנת 1927. בין היתר נכתב, כי על הפועל "להשריש בקרב החברים את ההכרה ההסתדרותית ולהכשירם להגשמת יעדיה הגדולים הלאומיים והסוציאליים... להיות האוטוגרף של ההסתדרות הכללית" (גובשו, "עזונו", 1927). ועוד, "כל פעולתנו מכוונת לקראת תכלית חברתית... ולכן הכרחית אצלנו התלכדות מכסימלית של כוחותינו... כל טוב שאצור בקרבנו... ירוכז וילוכד בתוך התנועה הבונה את יסודות חברת העתיד" ("דבר", 7/6/1926).

הפרסומים שמודגשים בהם יעדיו המעמדיים והלאומיים-הכלליים של "הפועל" התרבו בשנות השלושים על רקע מאבקי ההסתדרות בשנים אלה. מתברר כי לא הייתה הסכמה כללית ביחס למטרה זו של "הפועל", ויש שהסתפקו רק ביעדים הספורטיביים (גולדשטיין, 1994). ביטוי למחלוקת זו ניתן למצוא במאמר של אבא חושי (כנראה מ-1936), לימים ראש עיריית חיפה ופעיל מרכזי ב"הפועל" בשנותיו הראשונות. בין היתר כתב חושי:

"בוויכוח המתנהל בתוך צבור הפועלים מסביב לשאלת "הפועל"... אפשר להבדיל שני כוונים יסודיים: אחד הרואה ב"הפועל" התאגדות לתרבות הגוף - והמדגיש דווקא בתור המטרה העיקרית את פתוח הגוף על ידי תרגילי התעמלות וספורט מתאימים, והשני: הרוצה לראות ב"הפועל" התאגדות לחינוך המוני נוער ופועלים במובן הגופני והרוחני-תרבותי כאחד. התאגדות השואפת לחנך את חבריה לחלוצי הלוחמים למען חברת עובדים סוציאליסטית עברית בא"י" (ארכיון אבא חושי, 2-27).

לדעתו של אבא חושי, אין הצדקה לקיומו של ספורט פועלים הנבדל מהספורט הכללי, שכן ניתן ליישם שיטות ספורטיביות שונות לעובדים גם במסגרת הכללית. לדעתו, ההצדקה היחידה לקיום ספורט פועלים היא אם לא נתייחס לספורט הפועלים כאל:

"ספורט לשם ספורט. אלא הוא אמצעי למטרה והמטרה היא: הנחלת ערכים תרבותיים, חברתיים, מוסריים, להמוני הספורטאים הפועלים, מחינוכם ללוחמי המעמד והעם, הקניית קניינים אינטלקטואליים-תרבותיים על מנת לחנך דור של בוני חברה חדשה, חברה הבנויה על חופש, שוויון, צדק, ויושר סוציאלי" (שם).

מן הראוי לזכור כי בתנועת הפועלים הארצישראלית היה קיום גם זרם מרכזי לא סוציאלי בהגדרתו בדמותה של מפעל "הפועל הצעיר", שהתקיימה כמפלגה נפרדת

בשנות העשרים עד להתמזגותה עם "אחדות העבודה" ועם מפא"י בשנת 1930. המפלגה ראתה בהמון העובד, ולא במעמד הפועלים, את הגורם המרכזי בבניין הארץ. נקודת המוצא שלה הייתה לאומית והיא התנגדה לתורת מלחמת המעמדות (בן אברם, 1978). השקפה זו עולה בקנה אחד עם התפיסה הרואה את הספורט כאמצעי לשיפור יכולתו של האדם העובד ולא מכשיר של מאבק מעמדי.

יש לתת את הדעת כי היה נוח יותר לחלק מהמנהיגות ההסתדרותית, חסרת הזיקה השורשית לתרבות הגופנית, לראות ב"הפועל" מכשיר פוליטי המשרת את האינטרסים של ההסתדרות, ובשל כך, לאמץ מרכיב זה ברעיון ספורט הפועלים, מאשר להתייחס ל"הפועל" כאל התאגדות המטפחת תודעה ספורטיבית, על מכלול ההשלכות שיש לכך אצל המוני העובדים. הדבר בלט בעיקר אצל מנהיג ההסתדרות, דוד בן-גוריון, שטיפח את פלוגות "הסדרן" של "הפועל" ככלי במאבקו ברביזיוניסטים בשנות השלושים (גולדשטיין, 1994).

ניתן לקבוע אפוא, כי רעיון ספורט הפועלים התפתח באירופה בשנות העשרים, ויסודותיו אומצו על ידי התאגדות "הפועל". מטרת העיסוק בספורט הייתה לשמור על בריאות העובד, על מכלול היבטיה. ביסוד הרעיון של ספורט הפועלים ישנה השלילה של הספורט הכללי הנתפש כבורגני וכמייצג את כל הערכים השליליים הגלומים במושג זה. ספורט הפועלים הוא ספורט ייחודי של פועלים שיש בו הדגשה על העממיות ועל ההמוניות, ומשום כך מטופחים בו הענפים ושיטות האימון המכוונים לפועל ולא למקצוען.

בסוגיה זו נוצר פער בין הרעיון לבין החלתו במציאות, שכן השאיפות לניצחון ולהשגת השיא לא תמיד עולות בקנה אחד עם ספורט עממי והמוני. סיסמת "הפועל" "מאלפים לאלופים" - נועדה לגשר, לכאורה, על פער זה.

יסוד נוסף של ספורט הפועלים נעוץ בתפיסה שלפיה הספורט אינו מטרה כשלעצמה, אלא אמצעי בידי מעמד העובדים להשגת מטרותיו החברתיות והפוליטיות. תפיסה זו מייחדת לאגודת הספורט תפקיד חינוכי וכוחני המשרת את צורכי מעמד הפועלים. ובמקרה של התאגדות "הפועל", מכשיר של ההסתדרות הכללית במאבקה הפוליטיים.

למרות האמור לעיל, אין זהות מוחלטת בין "הפועל" לבין הרעיון של ספורט הפועלים כפי שנתגבש באירופה. הנקודות המייחדות את "הפועל" והמבדילות אותו מהתפיסה שרווחה באירופה, יתוארו להלן.

ייחודה של התאגדות "הפועל" בהשוואה לספורט הפועלים הבינלאומי

ביעדיה, בערכיה ובעולם המושגים שלה ראתה התאגדות "הפועל" את עצמה כחלק בלתי נפרד מספורט הפועלים, וכאמור, אחד מצעדיה הראשונים היה הצטרפות לסאס"י (SASI) בשנת 1927. עם זאת יש לציין מספר נקודות מרכזיות המייחדות את "הפועל" לעומת ספורט הפועלים הבינלאומי.

לאומיות ומעמדיות

ארגון סאס"י (SASI), הגדיר את מטרותיו כמונחים של מלחמה בקפיטליזם והדגיש את המאבק המשותף של כל ההסתדרויות, את התמיכה בפרולטריון הבינלאומי ואת המאבק למען השלום. **ההדגש תוא, כאמור, מעמדי ובינלאומי.** התאגדות "הפועל" לא התכחשה למטרות אלו, אך מלכתחילה התייחסה יותר למטרות הלאומיות. תנועת הפועלים הארצישראלית לא ראתה עצמה כתנועה מעמדית בלבד, וכאמור, היו אף שהתנגדו למושג של מלחמת מעמדות. **הפועל העברי בארץ ישראל בא ליצור חברה חדשה ולהיות חלוץ ההולך לפני המחנה במילוי יעדים לאומיים של החברה הלאומית החדשה המתהווה בארץ ישראל.** התאגדות "הפועל" ראתה עצמה חלק ממחנה הפועלים, וניסתה לתרום בתחומים שהיא מופקדת עליהם.

ההיבט של מילוי משימות לאומיות ייחודיות הופיע רבות בספרות "הפועל". כבר בחוברת הראשונה של "עזנו" (1927), נכתב על חשיבותה הלאומית העליונה של הפלוגה לעזרה ראשונה. וכעבור כעשור שנים נכתב:

"שלושת מושגים אלה משולבים איש ברעהו ומהווים חוליות במחרוזת גאולתה של האומה "השומר", "החלוץ", "הפועל". מושגים אלה מציינים תנועות עלייה והעפלה בדרך להפרכת שממתן של האומה והמולדת" (ציזיק, "עזנו", 6/3/1935).

המאבק בעד עבודה עברית נתפס כמאבק לאומי ולכן:

"חברי הפועל ספורטאים צעירים, חייבים להיות הראשונים במתן העזרה, כשם שהוכיחו עד כה אחריות כלפי המפעל הציוני, כן ייענו גם הפעם ויצאו כחלוצים בראש מחנה המתנדבים להציל את השרון העברי" (שם).

ועוד:

"התנאים והגורמים אשר חוללו את ספורט הפועלים בעולם - קיימים גם אצלנו. יתר על כן: הגורל המיוחד של העם העברי הטיל על תנועת הפועלים העברית יעוד היסטורי: לסלול את הנתיבות-לגאולת העם ובנין הארץ" (בן גד, "עזנר", 4/10/1933).

שיר "הפועל" שנכתב על ידי עמנואל הרוסי, מבטא אף הוא הן את האינטרס הלאומי והן את האינטרס המעמדי שביעדי "הפועל". בין היתר נאמר בשיר:

"אמץ שריר וזרוע, ודע, דע ידוע / אל בכי ונהי, זרת חלאה ייאוש! בחיק המולדת, החברה העובדת / בסך היא צועדת - על שכם מכוש. שמות לנו שניים. אחד - שנות אלפיים / בדמע עיניים נחרת: ישראל! שני - בארצנו נכתב בדמנו / זכרו נא את שמנו, השם 'הפועל' ("עזנר", 4/10/1933).

יצירת "יהודי חדש"

בספורט הפועלים הודגש האדם החדש, המשוחרר בעזרת התרבות הגופנית, והמתאים עצמו לחברת העתיד המתפתחת. העיסוק בספורט אינו זר לתרבות, שבמסגרתה פועל ספורט הפועלים הבינלאומי. יש רק להתאימו לצרכים הייחודיים של מעמד הפועלים. אף אנשי התאגדות "הפועל" דיברו על שחרור האדם, אולם הספורט הוא גם חלק מיצירת "היהודי החדש". בהחזרת ערכי התרבות הגופנית לעם היהודי, יש משום חידוש הקשור במימוש רעיון יהדות השרירים" שהוטבע על ידי מקס נורדאו. וכך הוגדר הפועל:

"שוקד על משמר בריאותו של העובד, חותר בלי הרף לקראת יצירת טיפוס חדש של אדם יהודי עובד, בעל הכרה, עליז ורענן, בריא בגופו וברוחו מלא מרץ און וחדוות יצירה" (מינקוב, "עזנר", 10/1/1934).

ובדומה לכך:

"אנו רוצים להקים כאן עם בריא ושלם בגופו וברוחו. באופן מיוחד יש להבליט את מלחמת הפועל בעד תנאי עבודה סניטריים והיגייניים... בתורה עם הרוח עדיין רגילים בני עמנו להתייחס בלגלוג לתרבות הגוף, רואים בה חיקוי לגויים או לבני המעמד הבורגני או לילדים - וכי מה לנו ולספורט?" (סיני, "עזנר", 20/2/1935).

ייחודה של התאגדות "הפועל" היא אפוא בהיותה הסתדרות ספורט מעמדית שאינה רואה סתירה בין היותה מעמדית לבין היותה לאומית. בתחום הפרט, שחרור העובד כרוך ביצירת יהודי חדש; ובתחום הכלל, המאבק המעמדי אינו סותר גם מילוי יעדים לאומיים.

מציאות פוליטית שונה

מלבד ההבדל בהדגש, יש לתת את הדעת למציאות הפוליטית והחברתית השונה שעמדה ברקע הפעילות של "הפועל" בהשוואה למציאות שבה התפתח ספורט הפועלים הבינלאומי. התאגדות "הפועל" אימצה את אוצר הביטויים שהתייחסו להיבט המעמדי אך השאלה הנשאלת היא, האם הייתה לכך הצדקה במציאות הארצישראלית, והאם אין כאן מידה רבה של חיקוי תוך אילוץ המציאות והתאמתה לרעיון. בשנות השלושים ניתן לדבר בצורה בהירה יותר על מחנות פוליטיים שהיו נתונים בעימות, ועל רקע זה הייתה, אולי, גם הצדקה לקיומו של ספורט פועלים נפרד. הבעיה היא, האם היה זה המצב במציאות של אמצע שנות העשרים כאשר הוקם "הפועל". בשנים אלה הייתה קיימת הסתדרות "מכבי", שהייתה בלתי פוליטית והתנגדה בתוקף להצגתה כבורגנית. לדעת מנהיגי "המכבי", אף לא אחד מעקרונות ספורט הפועלים הצדיק הקמת התאגדות ספורט נפרדת, שכן כולם ניתנים להחלה גם במסגרת "מכבי", ולכל היותר יכולה התאגדות "הפועל" להתקיים במסגרת אוטונומית בתוך "המכבי" (יקותיאל, "הארץ", 11/7/26; כוכבי, "דאר היום", 21/6/26).

העימות בין המחנה הפועלי לבין מתנגדיו בשנות העשרים לא נשא אופי אלים וחריף כפי שאירע באירופה. הייתה מידה רבה של אמת בעמדת "מכבי", כי הקמת "הפועל" אינה צורך ממשי, אלא חיקוי שאין לו הצדקה במציאות הארצישראלית. אנשי "הפועל" לא קיבלו עמדה זו. כפי שצוין, עמדת ספורט הפועלים (שאומצה על ידי "הפועל") אינה גורסת קיומו של ספורט נייטרלי, שזוהה כבורגני. הסתדרות "מכבי" נחשבה, לפיכך, כבורגנית וכאיבת למעמד הפועלים אף על פי שלא היה לכך ביטוי במציאות. למעשה, נדחק "המכבי" להזדהות עם המתנה האזרחי על כורחו (קאופמן, 1994).

ההתפתחות שהולכה להקמת ספורט פועלים באירופה נגזרה מהמציאות הפוליטית שנוצרה. הקמת "הפועל" בשנות העשרים (להבדיל, כאמור, מהמציאות של שנות השלושים) הייתה במידה רבה השתקפות של מציאות אירופאית יותר מאשר תנאים שנוצרו בפועל בארץ-ישראל.

סיכום

המציאות הפוליטית של שנות העשרים הביאה להקמת ארגוני ספורט פועלים והשפיעה על הקמת "הפועל" בארץ-ישראל בתקופה זו. במאמר נבחנה האידיאולוגיה של "הפועל", כפי שבאה לידי ביטוי בהתבטאויות השונות של מקימי ההתאגדות, והמסקנה היא כי ספורט הפועלים הכיל ארבעה יסודות מרכזיים:

- ★ ספורט שנועד **לשמירה על בריאות העובד** (על מכלול ההיבטים של המושג "בריאות") במקום עבודתו וכהשלמה לעבודתו.
- ★ **שליטת הספורט הכללי** הנתפס כבורגני, ולפיכך מייצג את כל הערכים השליליים הגלומים במושג זה, ובכלל זה שלילה מוחלטת של הספורט המקצועני.
- ★ **ספורט ייחודי של פועלים** המיועד להמונים, שיש בו דגש על העממיות ויש בו פיתוח של ענפים ושל שיטות אימון המכוונים לפועל ולא לספורטאי המיומן. בסוגיה זו היה קיים פער בין הרעיון לבין תחלתו במציאות, והסיסמה של "לא אלופים אלא אלפים" הוסבה לסיסמה "מאלפים לאלופים".
- ★ ספורט שנועד להקים **כוח מגן על מעמד הפועלים** במאבקיו הפוליטיים ולשמש אמצעי לחינוכו המעמדי של הפועל.

על פי המקורות משנותיו הראשונות של "הפועל" עולה, כי עקרונות ספורט הפועלים אומצו במלואם על ידי התאגדות "הפועל" שאחד מצעדיה הראשונים בשנת 1927 היה הצטרפות ל**סאסי** (SASI), שניסתה להתאימם למציאות הארצישראלית.

עם זאת, אין להתעלם מייחודו של "הפועל". התאגדות "הפועל" פעלה במסגרת שונה מאחיותיה האירופאיות. היא תפקדה בחברה לאומית חדשה, שנמצאה בתהליך של התהוות ונאבקה על עצם קיומה ועל מהות הגדרתה העצמית. מכאן שהיעדים המעמדיים של ספורט הפועלים נכרכו יחד עם היעדים הלאומיים של יצירת ה**יהודי החדש** בארץ-ישראל. להבדיל מספורט הפועלים העולמי, בעל האופי המעמדי, הדגישה התאגדות "הפועל" את מטרותיה הלאומיות וראתה עצמה חלק מתנועת העבודה הארצישראלית, שנועדה להיות החלוץ ההולך לפני המחנה בחברה החדשה שנוצרה בארץ-ישראל.

יחד עם זאת, יש לציין כי במציאות הארצישראלית של שנות העשרים שבהן הוקם "הפועל" עדיין לא היה עימות אלים, ו"מכבי" לא הגדירה את עצמה כבורגנית. חברי "הפועל" אימצו את רעיונות ספורט הפועלים, והעדיפו לחקות את הדגם האירופאי של ספורט הפועלים.

רשימת המקורות

ארכיונים

ארכיון העבודה מכון לבון, תל-אביב (ארכיון העבודה).
ארכיון ע"ש צבי נשרי, מכון וינגייט (ארכיון וינגייט).
ארכיון אבא חושי, אוניברסיטת חיפה.

כתבי עת ועיתונים (שהופיעו בעבר)

במעלה, דו שבועון של הסתדרות הנוער העובד.
גורן-כידון, שבועון "הפועל" (החל להופיע במרץ 1948).
דאר היום, עיתון יומי.
עזנו, ביטאון "הפועל" (יצא בצורות שונות מאפריל 1927).
דבר, עיתון פועלי ארץ ישראל.

ספרים ומאמרים

בן-אברם, ב. (1978). **מפלגות וזרמים פוליטיים בתקופת הבית הלאומי**. ירושלים: מרכז זלמן שזר.
 גולדשטיין, י. (1994). **בדרך אל היעד**. משרד הביטחון.
 גיל, ע. (1977). **פרקים בתולדות תנועת ספורט הפועלים היהודים באירופה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם**. נתניה: מכון וינגייט.
 גיל, ע. (1985). **תרבות וגוף**. נתניה: מכון וינגייט.
 קאופמן, ח. (1994). **העימות בתקופת המנדט בין התאגדות "הפועל" ובין הסתדרות "מכבי" בסוגיית ההשתתפות במכביות**. **בתנועה**, 3 (3), 72051.